

Александра Владимировна Машарипованың «8D10101 – Мейіргер ғылымы» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) академиялық дәрежесін алуға «Қазақстан Республикасында паллиативтік мейірбикелік көмекті жетілдіру» тақырыбына диссертациялық жұмысының

АННОТАЦИЯСЫ

Тақырыптың өзектілігі:

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) анықтамасы бойынша паллиативтік көмек – өміріне қауіп төндіретін ауыр аурумен бетпе-бет келген науқастың және олардың жақындарының өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған тәсіл. Көмектің бұл түрі аурудан туындаған симптомдар мен стрессті жеңілдетуге бағытталған, осылайша паллиативтік көмек көрсету көп салалы ұжымның міндеті болып табылады, мұнда әрбір маман, соның ішінде медбике маңызды рөл атқарады. Паллиативтік көмек пациенттің өмірінің соңында ғана емес, диагноз қойылған сәттен басталып, аурудың бүкіл ағымында жалғасуы керек. Жыл сайын ауыр және созылмалы аурулармен ауыратын науқастардың саны артып келеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының бағалауы бойынша, жыл сайын дүние жүзінде 40 миллионға жуық адам паллиативтік көмекке мұқтаж және мұқтаждардың тек 14% ғана алады.

Мейірбике ісі - бұл өз бетінше немесе көп салалы командалардың бөлігі ретінде орындалатын медбикелер мен озық тәжірибедегі медбикелер көрсететін күтім. Мейірбике ісі мен паллиативтік көмектің ортақ тамырлары, мақсаттары мен құндылықтары бар. «Мейіргер күтімін көрсету қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 23 қарашадағы № ҚР ДСМ-199/2020 бұйрығына сәйкес мейірбике күтімі көрсетілетін медициналық қызметтер кешені болып табылады. мейірбикелер мен озық тәжірибелі медбикелер барлық жастағы, топтар мен қауымдастықтағы, науқас немесе сау адамдарға, соның ішінде денсаулықты нығайту, аурудың алдын алу және науқастарға, мүгедектерге және өліп жатқан адамдарға күтім жасау. Американдық медбикелер қауымдастығы анықтағандай, ауырсынуды интеллектуалды бағалау және адамның ауруының ауырлығына деген көзқарасын өзгерту арқылы азапты жеңілдету мейірбике ісінің маңызды функциясы болып табылады. Паллиативтік көмек көрсетушілердің біліктілік жиынтығы ауырсынуды және симптомдарды басқаруды, болжамды, коммуникацияны, психоэлеуметтік қолдауды және өмірдің соңындағы күтімді қамтиды.

Денсаулық сақтауды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында 2025 жылға қарай паллиативтік көмек көрсету қызметінің географиялық және қаржылық қолжетімділігін арттыру шеңберінде мобильді бригадаларды 100% бастапқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында енгізу көзделген. Науқастарға көмек көрсетудің мобильді топтарының барлық мүшелері өз пациенттерінің алғашқы паллиативтік көмек қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқытылуы керек. Мейірбикелер пациенттермен және олардың отбасыларымен басқа медицина қызметкерлеріне қарағанда көбірек уақыт өткізеді. Білікті мейірбике ісі ауыр науқастардың азабы мен ауыртпалығын азайтады.

Паллиативтік көмек көрсету мүмкіндігі барлық денсаулық сақтау мекемелерінде және ең бастысы, науқастың үйіне жақын жерде алғашқы медициналық-санитарлық көмек деңгейінде болуы керек. Паллиативтік көмекті қажет ететін адамдардың басым көпшілігі үйде қалуды тандайды, сондықтан алғашқы медициналық-санитарлық көмектің (МСАК) бөлігі ретінде қоғамда паллиативтік көмек көрсету медициналық және этикалық тұрғыдан қажет. Әсіресе, паллиативтік

көмек көрсетумен белсенді айналысатын мамандардың паллиативтік көмектің философиясын жетік түсінуі маңызды. Дегенмен, зерттеулер санының артуы паллиативтік көмек көрсетудегі медбикелердің білімі мен дағдыларының төмен деңгейін көрсетеді.

Қазақстан үшін паллиативтік көмек – жүйелі негізде жұмыс істеу үшін енді ғана қалыптаса бастаған медицинаның салыстырмалы түрде жаңа саласы. Осылайша, медбикелердің паллиативтік көмек көрсетуге дайындық деңгейін, олардың ауыр науқастарға көмек көрсетуге деген көзқарасын, сондай-ақ дәлелді медицина тұрғысынан мейірбикелік көмек көрсету қабілетін зерттеу өзекті болып көрінеді.

Зерттеу мақсаты:

Зерттеудің мақсаты: дәлелді мейірбикелік технологияларды әзірлеу және енгізу арқылы БМСК деңгейінде паллиативтік көмек көрсетуде мейірбикелік көмектің сапасын арттыру.

Зерттеу объектісі мен пәні:

Паллиативтік көмек көрсету білімін/дағдысын, білімін/дағдысын және дәлелді мейірбикелік тәжірибені пайдалануын, сондай-ақ паллиативтік көмек көрсететін алғашқы медициналық-санитарлық көмек көрсететін медбикелер арасында ауыр науқастарға паллиативтік көмек көрсетуге көзқарасын бағалау үшін бақылау сипаттамалы көлденең қималық зерттеу жүргізілді.

Зерттеу міндеттері:

1. Бастапқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында жұмыс істейтін медбикелердің паллиативтік көмек көрсету бойынша білімін/дағдыларын және олардың емделмейтін ауыр аурулары бар науқастарды күтуге қатынасын кешенді бағалауды жүргізу;

2. Бастапқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында жұмыс істейтін медбикелердің білім/дағды деңгейін, қолдану және дәлелді тәжірибеге қатынасын бағалау;

3. Паллиативтік көмек көрсетудегі медбикелердің құзыреттілігін дамытуға әсер ететін факторларды анықтау;

4. Дәлелді мейірбикелік тәжірибеде паллиативтік көмек көрсету және дайындық деңгейіндегі білім/дағдылар мен көзқарастар арасындағы байланысты зерттеу;

5. Пациенттерге сапалы мейірбикелік көмекті қамтамасыз ету үшін бастапқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында паллиативтік көмекті дәлелді әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу және енгізу.

Ғылыми жаңалық:

Зерттеу бөлігі ретінде:

Астана қаласының алғашқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында паллиативтік көмек көрсететін медбикелердің паллиативтік көмек құзыреттілік деңгейіне кешенді бағалау жүргізілді.

Қазақстан Республикасында паллиативтік көмек көрсететін мейірбикелердің алғашқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарында білімдері мен дағдыларына, сондай-ақ дәлелді мейірбикелік тәжірибені қолдануына және көзқарасына баға берілді.

Алғаш рет «Мейірбике ісі» мамандығының бакалавриат студенттеріне, сондай-ақ алғашқы медициналық-санитарлық көмек ұйымдарындағы тәжірибелік мейірбикелерге арналған ғылыми негізделген әдістемелік құралдар кешені әзірленді.

Практикалық маңыздылығы:

Астана қаласындағы МСАК ұйымында паллиативтік науқастарға үйде мейірбикелік тексеру картасы әзірленді және пилоттық түрде енгізілді;

Паллиативтік көмек көрсету бойынша оқу құралы әзірленді, ол «Мейірбике ісі» мамандығының бакалавриат студенттеріне арналған қосымша оқу әдебиеті ретінде «Астана медицина университеті» КЕАҚ Ғылыми кеңесімен мақұлданып, баспаға ұсынылды;

Алғаш рет паллиативтік көмек бойынша медбикелерге арналған ақпараттық карталар ағылшын тілінен орыс тіліне аударылып, бейімделіп, авторлық құқық объектісіне құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы куәлік алынды.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер

1. МСАК медбикелерінің паллиативтік көмекке қатысты білімдері мен дағдыларын, сондай-ақ көзқарастарын бағалау білім деңгейінің жеткіліксіздігін, сондай-ақ ауыр науқастарға паллиативтік көмек көрсетуге бейтарап немесе теріс қатынасын көрсетті;

2. Медбикелердің білімін/дағдысын, қолдануын және дәлелді мейірбикелік тәжірибеге қатынасын бағалау МСАК медбикелерінің дәлелді медицина принциптерін қолдану деңгейінің төмендігін көрсетті;

3. Дәлелді медицинадағы медбикелердің білімі/дағдылары паллиативтік көмек көрсетудегі білім деңгейіне және паллиативтік көмекке оң көзқарасты қалыптастыруға оң әсер етеді.

4. Медбикелердің жұмыс тәжірибесі және олардың дәлелді медицина принциптерін қолдануы паллиативтік көмек саласындағы білімнің жоғары деңгейінің мүмкіндіктерін арттыратын маңызды факторлар болып табылады.

Қорытындылар:

1. Паллиативтік көмек көрсету бойынша медбикелердің білімін/дағдыларын бағалау медбикелердің паллиативтік көмек көрсету бойынша білім/дағдыларының шектеулі деңгейі бар екенін көрсетті (жалпы PCQN орташа балл: $9,06 \pm 2,93$). Білім деңгейі ($N=10,87$; $p=0,012$), үлкен жұмыс тәжірибесі ($N=233,92$; $p<0,001$), жасы ($N=248,16$; $p<0,001$) және паллиативтік көмек бойынша дайындық ($U=30463$; $p<0,001$) паллиативтік көмектің негізгі принциптерін тереңірек түсінуге ықпал етті (барлық параметрлер бойынша $p<0,05$); Медбикелердің көзқарасын бағалау медбикелердің көпшілігінің ауыр науқастарға паллиативтік көмек көрсетуге бейтарап ($n=335$; $59,3\%$) немесе теріс ($n=192$; 34%) қатынасы бар екенін көрсетті. Жас ($N=15,72$; $p=0,001$), жұмыс тәжірибесі ($N=10,07$; $p=0,018$), білім деңгейі ($N=32,72$; $p<0,001$), паллиативтік көмек бойынша оқытуға қатысу ($U=17282$; $p<0,001$) сияқты демографиялық және кәсіби факторлар паллиативтік көмекке оң көзқарастың қалыптасуына оң әсер етеді ($p<0,05$).

2. Мейірбикелер білім/дағдылардың орташа деңгейін («Дәлелді тәжірибе саласындағы білім/дағдылар» шкаласы $4,45 \pm 1,28$) және дәлелді тәжірибеге бейтарап көзқарасты («Дәлелді тәжірибеге көзқарас» шкаласы $4,55 \pm 1,41$ көрсетті). Дәлелді мейірбикелік тәжірибе қағидаттарының шектеулі қолданылуы («Дәлелді тәжірибені қолдану» шкаласы $3,90 \pm 1,31$) олардың тәжірибеде жеткіліксіз енгізілуін көрсетеді.

3. Дәлелді мейірбикелік тәжірибе саласындағы білім/дағдылар деңгейі паллиативтік көмек бойынша білім деңгейімен ($\tau=0,073$; $p=0,013$) және оған деген көзқараспен ($\tau=0,227$; $p<0,001$) оң корреляцияланады; Бинарлы логистикалық регрессиялық талдау жұмыс тәжірибесі ($OR=1,110$; $p<0,001$) және дәлелді медицина принциптерін пайдалану ($OR=1,038$; $p=0,038$) сияқты паллиативтік көмек медбикелерінің білім деңгейіне оң әсерін көрсетті;

4. Жасалған дәлелді құралдарды мейірбикелердің практикалық қызметіне енгізу паллиативтік көмектің сапасын жақсартуға көмектеседі. Мақұлданған және «Мейірбике ісі» мамандығының бакалавриат студенттеріне оқу процесіне енгізуге

ұсынылған оқу құралы теориялық дайындықты жақсартады және паллиативтік көмектің негізгі принциптерін тереңірек түсінуге ықпал етеді. Дегенмен, бұл құралдардың тиімділігі қосымша зерттеулерді және үлкен зерттеулерде растауды талап етеді.

Практикалық ұсынымдар:

1. Мейірбике персоналын паллиативтік көмек көрсету принциптеріне үздіксіз оқытуды жүргізу ұсынылады (біліктілікті арттыру курстары). Оқыту бағдарламаларын әзірлеу кезінде паллиативтік көмектің қазіргі тенденциялары мен тәсілдеріне ерекше назар аудару керек.

2. МСАК медициналық ұйымына тағайындалған және паллиативтік көмекті қажет ететін пациентке жоспарлы үйге бару кезінде ақпаратты уақтылы беру және медициналық көмектің үздіксіздігі үшін үйде паллиативтік науқастарға әзірленген мейірбикелік куәландыру картасы пайдаланылуы тиіс.

3. Мейірбикелердің бойына дәлелді медицина принциптеріне үздіксіз оқыту дағдыларын, оның ішінде оларды кәсіби қызметінде түсіну және қолдану, өз жұмысына және ғылыми ақпаратқа сыни көзқарасты қалыптастыру қажет.

4. Паллиативтік көмектің клиникалық мейірбикелік нұсқауларын әзірлеу және практикалық денсаулық сақтау жүйесіне енгізу ұсынылады.

Зерттеу нәтижелерін енгізу

Паллиативтік науқасқа мейірбикелік тексеру картасы Астана қаласы әкімдігінің ШЖҚ «№2 қалалық емхана» МКК, Астана қаласы әкімдігінің ШЖҚ «№7 қалалық емхана» МКК, Астана қаласы әкімдігінің ШЖҚ «№11 қалалық емхана», «Қазақстан Республикасы Президентінің Іс басқармасы Медициналық орталығының ауруханасы» РМК ШЖҚ пилоттық режимде жүзеге асырылды. Медициналық жоғары оқу орындарының паллиативтік көмек пәндері бойынша силлабустарына медбикелерге паллиативтік көмек көрсету бойынша оқу басылымы енгізіледі. Бұл оқу басылымы Қазақстан Республикасының Қазақстандық паллиативтік көмек қауымдастығының ресми сайтында - www.palliative.kz жарияланған.

Диссертация тақырыбы бойынша жарияланымдар

Диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша 23 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде Scopus деректер базасы, Web of Science (Clarivate Analytics) бойынша индекстелген журналдарда 5 жарияланым, оның ішінде 2 мақала Қазақстан Республикасының Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда жарияланды. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі, 11 диссертация халықаралық конференциялар жинақтарында. Қазақстан Республикасының авторлық құқық объектісіне құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы 3 куәлік, практикалық денсаулық сақтау ұйымдарының қызметіне өңдеулерді енгізу туралы 4 акт алынды.

Диссертацияны апробациялау

Зерттеу нәтижелері мен диссертацияның негізгі ережелері келесі ғылыми-тәжірибелік конференцияларда баяндалып, талқыланды:

Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университетінің 65 жылдығына арналған «Отбасылық медицина резидентурасы: жетістіктері, мәселелері және болашағы» II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы;

Халықаралық сарапшылардың қатысуымен «Паллиативтік көмек: жүректер мен қоғамдастықтарды емдеу» VII Республикалық конференция

AccelEd «Мейірбике ісінің үштігі: клиникалық тәжірибе, зерттеу және білім беру» халықаралық мейірбикелік жобасының қорытынды конференциясы;

«Мейірімділік қоғамдастығы: Қазақстандық паллиативтік көмек қауымдастығына 10 жыл» халықаралық сарапшылардың қатысуымен VIII Республикалық конференция;

Студенттер мен жас ғалымдардың III ЖОО аралық ғылыми-практикалық конференциясы «Терінің созылмалы қабыну процестері. Пәнаралық мәселелер»;

«Астана медицина университеті» КЕАҚ-ның 60 жылдығына арналған «Алғашқы медициналық-санитарлық көмектің өзекті мәселелері: қазіргі тенденциялар, проблемалар және оларды шешу жолдары» халықаралық қатысуымен республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция;

«Қазақстан Республикасындағы паллиативтік көмек: жетістіктері, проблемалары, келешегі» халықаралық қатысуымен IX Республикалық конференция.

Алматы декларациясының 44 жылдығына және алғашқы медициналық-санитарлық көмек туралы Астана декларациясының 4 жылдығына арналған «Алғашқы медициналық-санитарлық көмектегі инновациялар» халықаралық конгресі.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы:

Диссертация 88 беттік баспа мәтінінде ұсынылған, кіріспеден, бес тараудан, қорытындылар мен практикалық ұсыныстармен қорытындыдан, сондай-ақ 152 дереккөзден тұратын отандық және шетелдік пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және 7 қосымшадан тұрады.